

Гоцалюк С. Ю.,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри адміністративного права
Міжрегіональної академії управління персоналом

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОРЕГУЛЮВАННЯ В ГАЛУЗІ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ

Анотація. У статті визначено адміністративно-правові засади забезпечення саморегулювання електроенергетичної галузі в Україні. Зроблено висновок, що становлення інституту саморегулювних організацій сприятиме забезпеченню публічної мети – курсу на децентралізацію та допоможе реалізуватися і приватній меті самих учасників саморегулювних організацій: захисту власних інтересів, унормування діяльності, координації дій тощо. Запропоновано внесення змін до Закону України «Про ринок електричної енергії» в частині функціонування саморегулювних організацій.

Ключові слова: саморегулювання електроенергетичної галузі, саморегулювання, саморегулювні організації, децентралізація, ринок електричної енергії.

Постановка проблеми. Курс на децентралізацію державного управління в Україні стосується і надважливої галузі в безпековому відношенні – електроенергетики. Ефективне врядування забезпечується в тому числі розвитком саморегулювання та співрегулювання в електроенергетиці. Глобалізаційні тенденції, стійкий курс на євроінтеграцію передбачають зміни підходів до державного регулювання електроенергетики, включаючи розвиток відновних джерел енергії. Водночас на приватному рівні виразними є зміни щодо використання означених джерел енергії. Споживачі енергоресурсів стали активніше використовувати альтернативу централізованому енергопостачанню, застосовувати їх, саморегулюючись. Масовим для українців на сьогодні стало використання сонячних панелей для власних потреб, також розробляються приватні проекти для продажу плодів «зеленої енергетики».

З розвитком реформ виникає і найпривабливіше використання розподілених генераторів, перетворення мільйонів приватних будинків, офісних будівель і невеликих або й великих підприємств, у виробників і продавців електроенергії [1, с. 21–22]. Тому дослідження проблематики саморегулювання в галузі електроенергетики є зараз актуальним.

Метою статті є визначення адміністративно-правових засад забезпечення саморегулювання електроенергетичної галузі в Україні.

Питання адміністративно-правового забезпечення саморегулювання в галузі електроенергетики в Україні досліджено недостатньо. Цей напрям лише починає розвиватися, чому сприяють зміни в законодавстві щодо енергоефективності. Загалом, проблематика саморегулювання була досліджена в працях: О. Бакалінської, О. Говоруна, О. Гончаренко, В. Кочина, В. Махінчука та інших. Однак особливості розвитку саморегулювання в галузі електроенергетики потребують подальшого залучення інтелектуальних потуг науковців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під саморегулюванням у самому широкому сенсі розуміють процес, відпо-

відного до якого суб'єкт має змогу здійснювати дії без впливу ззовні. Зрозуміло, що коли йдеться про правове регулювання, то такі дії суб'єкти здійснюють на свій розсуд у встановлених правових межах.

При саморегулюванні суб'єкт на свій розсуд визначає (координує) власну поведінку, обирає ту «модель», яка є для нього найбільш сприятливою [2, с. 69]. Саморегулювання в господарській діяльності визначається як добровільне здійснення заходів суб'єктами з метою організації та впорядкування суспільних відносин у певній сфері, визначення правил, стандартів та принципів для забезпечення інтересів суспільства та відповідної спільноти [3, с. 29].

Для саморегулювання в галузі електроенергетики важливими є аспекти інструментів адміністративно-правового регулювання. Такі інструменти можуть визначатися державою або ж модифікуватися суб'єктами саморегулювання на власний розсуд (у межах, визначених законодавством). Зокрема, до таких інституційних інструментів можна віднести наявність саморегулювних організацій, а до нормативних – технічні регламенти, кодекси, договори тощо.

Відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 року № 2019-VIII [4], який замінив низку інших законів («Про електроенергетику» [5], «Про засади функціонування ринку електричної енергії України» від 24.10.2013 року № 663-VII [6]), визначається що споживач може самостійно обирати собі постачальника.

Інституційних засад саморегулювання в галузі означений закон не передбачає, на відміну від Закону «Про засади функціонування ринку електричної енергії України» від 24.10.2013 року № 663-VII, який втратив чинність. Зокрема, у цьому законі передбачалося, що саморегулювання діяльності учасників ринку електричної енергії України забезпечується діяльністю Ради ринку електричної енергії, метою є сприяння ефективному функціонуванню ринку електричної енергії, залученню інвестицій в електроенергетику і формування узгодженої позиції суб'єктів ринку під час розробки нормативних документів, що регулюють функціонування ринку електричної енергії, в цілях стимулювання конкуренції та дотримання балансу інтересів виробників, електропостачальників та споживачів електричної енергії [6]. На сьогодні в Україні діє така договірна організація, як Оптовий ринок електричної енергії, що складається з представників виробників та постачальників електроенергії. Діяльність Оптового ринку електричної енергії полягає в координації дій учасників щодо питань системного становлення та поступового вдосконалення Оптового ринку [7]. Фактично це і є саморегулювна організація, однак створена за узгодженням з органами державної влади. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення роботи

оптового ринку електроенергії України» від 19.02.1996 року № 207 відбулося схвалення ініціативи підприємств і організацій електроенергетичного комплексу щодо об'єднання в I кварталі 1996 р. їхньої діяльності на договірних засадах з метою прискорення формування ринку електроенергії [8]. О. Бакалінська слушно зазначає: «Переважне значення для розвитку і захисту економічної конкуренції будуть мати добровільні саморегулювні організації, які створюються учасниками відповідних ринків» [9, с. 64].

Тому прогалиною Закону України «Про ринок електричної енергії» є відсутність закріплення інституційних засад саморегулювання в електроенергетичній галузі, не дивлячись на загальнодержавний курс на дерегулювання та децентралізацію. Однак в Україні діє низка громадських організацій, діяльність яких можна репрезентувати як саморегулювну (громадська організація «Зелена енергія», «Еконовація»). Зокрема, головною метою (цілями) діяльності громадської організації «Еконовація» є: сприяння розробці, розвитку, впровадженню нетрадиційних та поновлюваних джерел енергії, новітніх енергозберігаючих технологій та устаткування на основі прогресивних розробок у сфері енергозаощадження, продукуванню екологічних продуктів, очищенню води та переробленню побутових відходів з використанням вимог та норм охорони навколишнього середовища [10]. Становлення інституту саморегулювних організацій у галузі електроенергетики сприятиме забезпеченню публічної мети – курсу на децентралізацію. Водночас допоможе реалізуватися і приватній меті самих учасників саморегулювних організацій: захист власних інтересів, унормування діяльності, координація дій тощо.

Беззаперечно, електроенергетика – безпекова сфера, однак якщо в Україні створюється ринок електроенергетики, то без діяльності саморегулювних організацій його функціонування фактично неможливе. Саморегулювні організації створюють місток між споживачами електроенергії та виробниками, постачальниками, органами державної влади. Це майданчик для переговорів та вдосконалення діяльності в електроенергетиці. О. Говорун слушно стверджує: «Однією з цілей створення СРО є надання якісних товарів і послуг контрагентам учасників СРО у визначених законом сферах, що деякою мірою зближує ці організації з організаціями, що здійснюють захист прав споживачів» [11, с. 175]. Ця теза особливо актуальна для галузі електроенергетики. Тому пропонуємо внесення змін до Закону України «Про ринок електричної енергії» в частині функціонування саморегулювних організацій у галузі електроенергетики.

Також в Україні діє Закон «Про альтернативні джерела енергії» від 20.02.2003 року № 555-IV [12], який не передбачає інституційних засад розвитку саморегулювних організацій у цій галузі. Навпаки, централізовано всі моменти забезпечення організаційної діяльності: нагляд, контроль, сертифікація, розроблення, затвердження та запровадження норм, правил і стандартів виробництва, передачі, транспортування, постачання, зберігання і споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, встановлення тарифів на електричну енергію. Такий погляд на правове регулювання пов'язаний, перш за все, із забезпеченням безпеки людини, однак деякі повноваження, як-то розробка стандартів, можуть бути передані до компетенції саморегулювних організацій. Пропонується в цьому законі також укладення типових договорів. На думку Е. Рибнікової, «у галузі відновлювальної енергетики запропоновані типові форми

договорів є не стільки намаганням держави обмежити свободу господарюючих суб'єктів, скільки намаганням захистити їхні інтереси» [13, с. 50]. Прислунаємося до цієї думки, адже модель типового договору допоможе учасникам договірної процесу спростити, прискорити та здешевити сам процес. Отже, одним із засобів саморегулювання в галузі електроенергетики є договір, в якому споживач узаконує свій вибір. Договором створюються підстави для конкурентної боротьби на ринку електроенергетики, який в Україні монополізований. Тому видається, що закріплена законодавча норма щодо вибору постачальника електроенергії в багатьох випадках є лише фікцією.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р схвалено «Енергетичну стратегію України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» [14], якою передбачено, що гнучкість розвитку енергетичної галузі може бути забезпечена завдяки використанню можливостей енергоефективних технологій та інвестицій; сталий розвиток енергетичної галузі має стати першим кроком для оздоровлення та зростання економіки країни взагалі. Отже, закріплено спрямування розвитку на «гнучкість» енергетичної галузі. Вважаємо, що така «гнучкість» полягає не тільки в застосуванні нових матеріально-технічних засобів, а й у розвитку правового інституту саморегулювання в галузі електроенергетики, зокрема, О. Гончаренко зазначає: «Саморегулювання – це не лише більш гнучкий вид регулювання, а й спосіб його осучаснення. В умовах, коли органи державної влади підбирають заходи впливу на суб'єктів господарювання з арсеналу визначених, саморегулювання пропонує нові підходи впливу, які можуть бути не менш ефективними та не потребують затвердження шляхом задіяння механізму держави» [15, с. 43]. Погоджуючись із думкою науковця, слід додати, що саморегулювання в галузі електроенергетики може здійснюватися і за допомогою добровільно взятих на себе зобов'язань, в Європі такі зобов'язання називають «добра практика». Також для компаній у галузі електроенергетики актуальним є поняття корпоративної соціальної відповідальності, яка може бути визначена як встановлення на підприємстві власних стандартів у межах законодавства, взяття на себе більш значної відповідальності в соціальній роботі, екології тощо. Корпоративна соціальна відповідальність кореспондується з корпоративним громадянством як відповідальністю окремого працівника в межах загальних цілей компанії.

Слушно зазначається, що разом зі зміною джерел видобування енергії (з викопних копалин – на відновлювані енергії сонця, вітру, води тощо) видозмінюється і сам принцип роботи електромереж – нині це яскраво виражена тенденція децентралізації, перенесення управлінського імпульсу з центрального на локальні рівні, запровадження технологій управляючого зворотного зв'язку та самокерування на рівнях місцевих Smart Grids [1, с. 20]. Тому на місцях суб'єкти підприємницької діяльності можуть упроваджувати нові, інноваційні технології. Саме підприємництву найбільш властиве саморегулювання, креативність, відповідальність та самодисципліна. Державі залишається ніша створення загальних норм, контролю та нагляду. Більш деталізовані, осучаснені, вчасні норми можуть визначати для себе суб'єкти саморегулювання на основі договірних відносин.

Політика держав ЄС направлена на удосконалення енергозберігаючих технологій, тому встановлення відповідних тарифів повинно сприяти надійному постачанню цього особливого

виду товару споживачам [16, с. 117]. У спільному меморандумі Міжнародного енергетичного агентства і Міжнародної організації із стандартів (ISO) «Міжнародні стандарти для розроблення і просування енергоефективності та поновлюваних джерел енергії» відзначається важливість ролі стандартизації для розвитку поновлюваних джерел енергії, оскільки стандарти є потужним інструментом для впровадження нових технологій і передового досвіду, сприяють розвитку різних ринків і забезпечують реалізацію урядових рішень з розвитку поновлюваних джерел енергії [17, с. 24]. Електроенергетичні компанії можуть запроваджувати додаткову «добровільну» сертифікацію, яка в більшості держав Європейського Союзу підтримується.

Прийнята Європарламентом Біла книга ЄС «Енергія майбутнього: поновлювані джерела енергії» не мала законодавчої сили, але спонукала європейські країни до початку діалогу та впровадження поновлюваних джерел енергії [17, с. 24]. Загалом, для законодавчої практики ЄС звичною є ситуація, коли підвищені, добровільно взяті на себе компаніями норми згодом стають обов'язковими для всіх. Законодавство ЄС постійно вдосконалюється в бік енергозбереження, тому «гнучкість» та перспективність саморегулюваних норм дає змогу побачити майбутнє законодавства ЄС.

Висновки. Правова база саморегулювання в галузі електроенергетики в Україні перебуває на стадії формування. Не створені законодавчі підстави для діяльності саморегулюваних організацій у цій галузі, що не відповідає напрямам децентралізації та дерегулювання. Потребує вдосконалення Закон України «Про ринок електричної енергії» в частині функціонування саморегулюваних організацій у галузі електроенергетики. Перспективними напрямами розвитку саморегулювання в цій галузі є становлення корпоративної соціальної відповідальності, «добровільних» практик, сертифікації та стандартів.

Література:

1. Оржель О. Розділена генерація як альтернатива ресурсної енергетики. Енергозбереження Поділля. 2017. 2 (62). Червень. С. 19–22.
2. Гончаренко О. Види саморегулювання господарської діяльності. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 11. С. 68–72.
3. Гончаренко О.М. Конституційні засади саморегулювання господарської діяльності. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2016. № 1 (84). С. 28–36.
4. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 року № 2019-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2019-19> (Дата звернення: 15.08.2018).
5. Про електроенергетику: Закон України від 16.10.1997 року № 575/97-ВР (втратив чинність). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/575/97-%D0%B2%D1%80> (Дата звернення: 15.08.2018).
6. Про засади функціонування ринку електричної енергії України: Закон України від 24.10.2013 року № 663-VII (втратив чинність). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/663-18/page?text=%F1%E0%EC%EE%F0%E5%E3%F3%EB> (Дата звернення: 15.08.2018).
7. Історія Ради OPE. URL: <http://www.er.gov.ua/doc.php?f=2615> (Дата звернення: 13.08.2018).
8. Про забезпечення роботи оптового ринку електроенергії України: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.02.1996 року № 207 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/207-96-%D0%BF> (Дата звернення: 15.08.2018 року).
9. Бакалінська О.О. Правові проблеми розвитку саморегулювання в сфері добросовісної конкуренції України. Право і суспільство. 2014. № 2. С. 63–69.

10. Громадська організація «Еконовачія». URL: <http://www.econovation.com.ua/pro-nas/> (Дата звернення: 13.08.2018).
11. Говорун О.В. Питання визначення організаційно-правової форми саморегулюваних організацій. Економічна теорія та право. 2015. № 2. С. 174–183.
12. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 року № 555-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/555-15> (Дата звернення: 13.08.2018).
13. Рибнікова Е.Ю. Договір забезпечення використання відновлюваних джерел енергії в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. Том 3. С. 48–52.
14. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 року № 605-р URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=245234085 (Дата звернення: 15.08.2018).
15. Гончаренко О. Державне регулювання та саморегулювання господарської діяльності: пошук балансу. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 3. С. 40–45.
16. Гоцалюк С.Ю. Зарубежный опыт установления административной ответственности в области электроэнергетики. Закон и жизнь. 2013. № 9. С. 67–72.
17. Біла книга «Державне регулювання енергетики України». URL: http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article/control/uk/publish/article/system?art_id=47238&cat_id=47237 (Дата звернення: 13.08.2018).

Гоцалюк С. Ю. Правовое обеспечение саморегулирования в области электроэнергетики

Аннотация. В статье определены административно-правовые основы обеспечения саморегулирования электроэнергетической отрасли в Украине. Сделан вывод, что становление института саморегулируемых организаций будет способствовать обеспечению общественной цели – курса на децентрализацию и поможет реализовываться и таким частным целям самих участников саморегулируемых организаций: защита собственных интересов, нормирование деятельности, координация действий. Предложено внесение изменений в Закон Украины «О рынке электрической энергии» в части функционирования саморегулируемых организаций.

Ключевые слова: саморегулирование электроэнергетической отрасли, саморегулирование, саморегулируемые организации, децентрализация, рынок электрической энергии.

Hotsalyuk S. Legal support of self-regulation in the field of electric power industry

Summary. The article defines the administrative and legal principles of ensuring self-regulation of the electric power industry in Ukraine. It is concluded that the formation of the institute of self-regulatory organizations will contribute to the achievement of a public goal - a course on decentralization and will help to realize the private purpose of the participants of self-regulatory organizations themselves: protection of own interests, regulation of activities, coordination of actions, etc. It is proposed to amend the Law of Ukraine "On the Electricity Market" as part of the functioning of self-regulatory organizations.

Key words: self-regulation of the electric power industry, self-regulation, self-regulatory organizations, decentralization, market of electric energy.